

NOVI RIMSKI NAPISI V PODRAVJU

STANKO PAHIČ

Pokrajinski muzej Maribor

Z novimi odkritji in objavami rimskih kamnitih spomenikov v povojnem obdobju je število te vrste starin naraslo približno za petino, od 265 na 336.¹ Na 36 najdiščih je bilo ugotovljenih 57 novih rimskih kamnov raznih zvrsti, neupošteva je preproste oblike obdelanih gradbenih kamnov iz marmorja, ki se po navadi pojavljajo v skupinah. Med temi najdišči je 9 takih, kjer doslej ni bilo nobenih antičnih najdb (*Kočno, Kovaški vrh, Morje, Žetale; Preški vrh, Spodnji Dolič; Dravinjski vrh, Malečnik, Spodnja Gorica*), vendar jih le pri prvih štirih ni v neposredni bližini, pri naslednjih dveh je mimo domnevana vsaj rimska cesta in pri zadnjih treh bi bile nove najdbe lahko bolj ali manj zanesljivo v zvezi z najdišči rimskih kamnov v sosednjem kraju. V veliki večini gre za odkritje po enega kamna, na nekaterih najdiščih pa jih je bilo tudi več hkrati ali zapored (*Videm pri Ptuju 6,² Slivnica pri Mariboru 5, Črešnjevca 5, Smartno na Pohorju 3, Miklavž na Dravskem polju 3, Dravinjski vrh 2, Zagrad 2*), pri čemer tu gradbeni kamni niso všteti. V večini teh primerov so to že znana najdišča z imenitnejšimi grobnimi in drugimi napravami, od katerih so bili kamniti spomeniki znani že poprej in le nekajkrat gre za raztresene spomenike izven prvotnega najdišča (*Dravinjski vrh, Majski vrh?*) ali skromne grobne najdbe (*Miklavž pri Ormožu*).

Po razprostranjenosti najdišč (**karta 1**) je največ rimskih kamnov prišlo na dan ob vzhodnem in jugovzhodnem Pohorju, torej v neposredni bližini glavnih nahajališč marmorja in hkrati v bližini rimskih cest (*Spodnje Grušovje, Zgornja Ložnica, Slov. Bistrica, Črešnjevca, Spodnja Poljskava, Morje, Slivnica*). Na samem Pohorju prednjači seveda kamnoseški kraj *Smartno*, sicer pa je domače hribovsko prebivalstvo bolj malo uporabljalo marmor, čeprav ga je imelo pri roki (*Kovaški vrh*). Po drugih predelih so bili novi kamni odkriti v precej enakomernem številu, večinoma po štirje na treh najdiščih, tako ob Meži (*Zagrad, Ravne, Preški vrh*), nato Dravi (*Vuzenica, Maribor*), Dravinji (*Zgornje Zreče, Slovenske Konjice, Zgornje Poljčane*) kot tudi na obrobjih tistih območij, ki so v osredju na takih najdbah revnejša — Slovenske gorice (*Malečnik, Vumpah, Miklavž pri Ormožu*), Haloze (*Dravinjski vrh, Majski vrh, Žetale*) in Dravsko polje (*Miklavž na Dravskem polju, Spodnja Gorica, Videm pri Ptuju*). Osamljena najdišča so dala bodisi dodatne najdbe (*Dovže, Stare*

Slemene) ali pa so nova redka odkritja v sicer precej praznih pokrajinah (*Trotkova, Ižakovci*). Povsem brez najdb so tudi sedaj ostali Goričko, Mursko polje in notranje Haloze.

Ta razporeditev novih kamnitih spomenikov seveda ni plod načrtnega iskanja, temveč večinoma povsem naključnih odkritij. V dobri polovici primerov so bili kamni odkriti v zidovih cerkvá, največkrat ob snemanju ometa (*Dravinjski vrh, Miklavž na Dravskem polju, Slivnica pri Mariboru, Slovenske Konjice, Slovenska Bistrica, Spodnja Polskava, Šmartno na Pohorju, Žetale*) in pri prezidavah (*Slivnica, Stare Slemene, Zgornje Poljčane*) ali pa so bili preprosto šele (ali ponovno) opaženi v zidovih cerkvá (*Črešnjevec, Vitanje, Zgornja Ložnica*) in drugih stavb (*Kočno, Majski vrh*). Taka nova ali dodatna odkritja so bila včasih tudi ob cerkvah (*Črešnjevec*) in drugih poslopjih (*Dovže, Morje — na Ješenci, Zagrad*), včasih ob tamkajšnjih preurejanjih (*Malečnik, Šmartno na Pohorju, Videm pri Ptuj*) ali nekajkrat tudi ob rušenju (*Pristan v Mariboru, Vurberk v Vumpahu in Zgornje Zreče*). V slabi polovici primerov so bili rimski kamni odkriti na terenu in sicer največkrat izkopani po na-

	Nagrobniiki <i>Grabsteine</i> 24	Sarkofagi, pepelnice <i>Sarkophage, Aschenkisten</i> 20	Votivni kamni <i>Votivsteine</i> 6	Arhitekturni kamni <i>Architektursteine</i> 7 + 8 x	Plastike <i>Plastiken</i> 2
				Neopredeljeni kamni <i>Unbestimmbare Steine</i> 4 + 1 x	Reliefi <i>Reliefs</i> 4
Z reliefom in napisom <i>Mit Relief und Inschrift</i>	Vuzenica		Maribor 2 Šmartno na P. Zg. Zreče		
Z reliefom <i>Mit relief</i>	Maribor Slivnica p. M. 2 Sl. Bistrica Sp. Gorica Sp. Polskava Videm pri P. Vitanje Zagrad Zg. Ložnica	Črešnjevec Dravinjski vrh 2 Žetale		Miklavž/D. p. Slivnica p. M. Sl. Konjice Videm p. P. 3	Ravne na K. Zagrad Črešnjevec 2 Miklavž/D. p. Preški vrh
Z napisom <i>Mit Inschrift</i>	Črešnjevec 3 Dovže (Sp.) Kočno pri P. Kovaški vrh Majski vrh Miklavž p. O. Sp. Dolič St. Slemene Videm p. P. 2 Vumpah	Sp. Grušovje	Šmartno n. P. Zg. Poljčane		
Brez obojega oz. brez podatkov <i>Ohne Angaben</i>		Brezovci Črešnjevec Dravinjski vrh Gradišče Ižakovci Malečnik Miklavž/D. p. Miklavž p. O. Morje Obrež Pivola Rakičan 2 Sp. Ivanjci Trotkova		Črešnjevec x Dravinjski vrh x Hudinja Miklavž/D. p. x Slivnica p. M. x Sl. Konjice x Sp. Grušovje x Šmartno n. P. x Videm p. P. x Majski vrh Preški vrh x Sp. Grušovje 2 Velenik	

ključju (*Črešnjevec, Hudinja, Kovaški vrh, Maribor — Korbunova ulica, Miklavž na Dravskem polju, Obrež, Preški vrh, Ravne na Koroškem, Slivnica, Spodnji Dolič, Trotkova, Vuzenica*), redkeje pa odkriti že na površini (*Ižakovci, Spodnja Gorica*). Med nova odkritja so prištete tudi najdbe v Brezovcih, Gradišču, Miklavžu pri Ormožu, Pivoli, Rakičanu, Spodnjem Grušovju in Spodnjih Ivanjcih, kjer so o kamnih ohranjeni starejši rokopisni zapiski ali ustna izročila, spomeniki sami pa so večinoma izgubljeni.

Po zvrsteh kamnov pripada tretjina nagrobnim spomenikom, slaba tretjina pepelnicam (in sarkofagom?), desetina votivnim spomenikom, prav toliko reliefno okrašenim gradbenim kamnom, ostanek so neopredeljeni reliefi ali sploh rimski kamni, izjemna pa sta fragmenta kipov, medtem ko navadnih marmornih gradbenih kamnov številčno ni mogoče vzeti v obzir, ugotovljeni pa so bili na devetih najdiščih. Nagrobniki in pepelnice so torej v pretežni večini tako po številu kosov kot po najdiščih, kar potrjuje precej splošno uporabo marmorja (in drugih kamenin) za te namene. Tudi gradbeni kamni so pripadali večinoma grobnicam bogatejše izvedbe, čeprav seveda uporabe pri kulturnih in drugih stavbah npr. zlasti na Črešnjevcu, Spodnjem Grušovju in Šmartnem na Pohorju ne bi smeli izključevati. Poleg obilice marmornega gradbenega kamna govore za kulturne stavbe ponekod tudi votivni spomeniki, zlasti na Črešnjevcu in Šmartnem na Pohorju, drugod pa tudi sami po sebi (Herkulov kult v Mariboru, neznan mitrej v bližini Zgornjih Poljčan).

Delež epigrafskega gradiva pri novoodkritih rimskih kamnih je prikazan na zgornji razporednici. Od 21 napisnih kamnov jih je v tem sestavku obravnavanih 15, od katerih pa so bili že skoro vsi objavljeni v *Varstvu spomenikov*. Od preostalih 6 jih je bilo 5 uvrščenih v *ILJug* (Majski vrh 353, Spodnje Dovže 365, Spodnji Dolič 367, Vumpah [Vurberk] 354, Zgornje Poljčane 409), eden z neznanim napisom pa je že davno izgubljen (Miklavž pri Ormožu). Trije so bili že opisani v *Arheološkem vestniku* (Videm pri Ptujju in Spodnji Dolič).

Črešnjevec, Slovenska Bistrica

1. Fragment nagrobnega napisa — napisnega polja nagrobnika ali pepelnice — iz belega marmorja velikosti 35 × 69 cm, z ostanki napisa v dveh vrstah. V. črk 10 in 8,5 cm. — Odkrit leta 1958 v vzhodni steni severne kapele župne cerkve, 2,2 m nad tlemi, kjer je še sedaj (sl. 1). Doslej neomenjeno.

—] . sibi | [...]miniae[...] | [—

1. Prazen prostor za *sibi* pomeni najbrž, da se napis v tej vrsti ni nadaljeval in da je rob fragmenta blizu roba napisnega polja. 2. Imena na *-minius* so redka, v poštev bi prišlo: *Carminiae, Cominae, Firminiae*. Najčešči med njimi — *Cominius* v Noriku najbližje v Stopčah (AIJ 74) in št. Juriju na Vinogradih (St. Georgen am Weinberge — *KRSI*⁴ 208), obakrat kot osebno ime ter Triebendorfu (*RIS*⁵ 260) kot gentile.

2. Fragment nagrobnega napisa — napisnega polja nagrobnika ali pepelnice — iz belega marmorja velikosti 20 × 34 × 19 cm, z ostanki napisa v dveh vrstah. V. črk 5,7 cm. — Odkrit leta 1964 v zahodnem delu obzidja župne cerkve in sedaj shranjen v PM Maribor (inv. št. A 2339) — sl. 2.

—] | [...]accep[...] | [...]g . sex[...] | [—

1. *p* bi mogel biti tudi *r*, vendar je verjetnejše, da gre za kognomen. 2. Če je *g* samostojna črka v vrsti, potem možno *G(aius) Sex(tilius)* — gentilicij, ki je pogost v severni Italiji in Dalmaciji.

Acceptus pogost zlasti v Noriku (npr. *RIS* 31, 78, 237, 257, 355; *KRSI* 77, 207; *AIJ* 25, 33) ter v slovenskem delu Panonije — *CIL* III 3932 + *AIJ* 247; prim. tudi v Emoni — *ILJug*⁶ 308.

3. Fragment nagrobnega napisa — napisnega polja nagrobnika ali pepelnice — iz belega marmorja velikosti 14 × 21 × 20,5 cm, z ostanki napisa v dveh vrstah. V. črk 5,5 cm. — Odkrit leta 1965 v kulturni plasti ruševin zgodnejšega srednjeveškega gradiča »Stari grad — Presek« v gozdu parc. 1020/2, k. o. Črešnjevec, jugozahodno od vasi. Sedaj shranjen v PM Maribor (inv. št. A 2340) — sl. 3. Doslej neomenjeno.

—] | [...]avit[...] | [...]iusa[...] | [—

1. Za *t* sled črke *a*, torej morebiti *Avita* — kot moško ime pogosto zlasti v Noriku. 2. *i* ni možno kot *n*, torej morebiti konec imena na *-ius*, vendar ni dokazov za piko pred *a* kot začetek kognomena, ker je kamen tam poškodovan.

Avita najbližje še v Šmartnem na Pohorju (*CIL* III 5294), *Avitus* v Stranica (h) (*CIL* III 5285), Miklavžu na Dravskem polju (*CIL* III 14106 = *AIJ* 105) in Celestrini (*CIL* III 11720 = *AIJ* 107).

Vsi trije fragmenti nagrobnih napisov so le delček bogatega marmornega gradiva, ki je ohranjeno v drugotni legi v zidovih župne cerkve in obzidju okrog nje.⁷ Reliefni in napisni kamni sodijo večinoma k opremi grobov in so bili najbrž pobrani na bližnjem gomilnem grobišču zahodno od vasi.⁸ To grobišče s 16 gomilami in takimi marmornimi spomeniki izdaja imovitejši zaselek v bližini, o katerem pa v okolišu Črešnjevca doslej ni bilo odkritih nobenih sledov niti ni domačega izročila. Votivni kamni *CIL* III 5300—5302, a tudi precejšnje število obdelanih gradbenih marmornih kamnov govore za obstoj svetišča, ki bi utegnilo biti na najvišjem vrhu — prostoru župne cerkve. Poskusno kopanje znotraj cerkvenega tabora na nekdanjem pokopališču leta 1964 te možnosti ni potrdilo, čeprav so v zemlji ležale tudi raztresene antične črepinje.⁹ Skoro povsem iz antičnih spolij zgrajena prvotna cerkvena stavba, ki vključuje poleg gradbenih kamnov iz neznanega ruševinskega kompleksa tudi fragmente sarkofagov, nagrobnikov in votivnih kamnov, opozarja na že znano grobišče in še neodkrito naselbino v neposredni bližini.¹⁰ Povsem podobno marmorno gradivo v obzidju pa je prišlo na to mesto najbrž vsaj 150 let pozneje, ko so prostor okrog cerkve utrdili v tabor. Po domačem izročilu in najdbah marmornih kamnov v utrjeni kopi »Stari grad — Presek« v bližnjem gozdu, bi bilo možno, da so za gradnjo tabora prenesli poprej tam v sedaj popolnoma izginulih stavbah uporabljeno kamnito gradivo k cerkvi.¹¹ To bi pomenilo, da so za gradnjo prve zidane cerkve in utrjene stavbe črešnjevskih plemičev uporabili gradivo iz istega vira, torej grobišča z gomilami in naselbine s svetiščem, ki se morebiti skriva, — ker ni izročila, — kod na območju okoliških gozdov.

Novi fragmenti napisov ne prispevajo ničesar bistvenega k doslej znanemu epigrafskemu gradivu iz Črešnjevca, saj ni z gotovostjo ohranjeno niti eno ime. Fragment napisne plošče pod 1) je močno podoben fragmentu nagrobnega napisa *CIL* III 5304 v vzhodni steni apsida z imeni Honoratianov, vendar se ne da dokazati, da bi šlo za ostanke istega spomenika.

Fragmenti napisov sodijo najbrž v 2. stoletje.

Kočno pri Polskavi, Slovenska Bistrica

Fragment nagrobnega napisa — napisnega polja nagrobnika ali pepelnice — iz belega marmorja velikosti 15 × 23 cm, z ostanki napisa v dveh vrstah. V. črk 3,6 cm. — Vzidan v oboku zahodnega dela kleti pri domačiji Koreno-

vih v Kočnem 21, kjer ga je leta 1893 zasledil F. Ferk (*Ferien-Tagebuch* 1893, 36 — rokopis v Joaneju v Gradcu) — sl. 4.

—] [...]VIII et Sper[...] [...]ogitato fi[...] [...]—

S. Pahič, *Tednik* 28, Ptuj 1975 (23. 10.), št. 41, 10.

1. Leto starosti se ne da določiti, ker morebitni manjkajoči znaki dovoljujejo različne možnosti. *Sper*... nedvomno *Speratus* ali *Sperata*. 2.... *ogitatus* nedvomno *Cogitatus*. Dativ s *fi* označuje sina.

Speratus v Panoniji značilno ime za domače prebivalstvo, pogosto pa tudi v Noriku (npr.: *KRSI* 74, 75, 80, 164, 202, 271), najbližje še v Gratweinu (*RIS* 60) in na Vranju (*CIL* III 15205² = *AII* 36). *Cogitatus* mnogo redkejši, najbližje še iz Solve (*CIL* III 5319), tudi v Beljaku (*KRSI* 8).

Fragment napisnega kamna je prišel na sedanje mesto očitno z gradbenim kamenjem ob zidavi te, baje okrog 300 let stare domačije. Tako kamenje je bilo najbližje na voljo le nekoliko višje na pobočju v ruševinah gradu »Grünberg« ali v skalnem grebenu tik pod njim, kjer so odkopi še vidni. V prvem primeru je bil napisni kamen morebiti že poprej v drugotni legi v zidovih gradu. V primerjavi z drugotno lego pepelnice *CIL* III 5295 + 11709 iz Šmartnega, ki so jo pred odvozom v graški Joanej uporabljali kot korito za vodo v sosednjem Ogljenšaku, bi tudi ta fragment mogel izvirati iz okoliša kamnoseške naselbine na Šmartnem. Izvedba črk je povsem slična tistim na napisih fragmentov *CIL* III 5293, 5294 in 5295 a iz Šmartnega. Vsekakor je grob, ki mu je ta kamen nekoč pripadal, iskati nekje na hrbtu grebena nad Kočnim proti zahodu.

Kovaški vrh, Slovenska Bistrica

Fragmentiran nagrobnik iz belega marmorja. Ohranjen je večji del z nekoliko okrušenimi robovi ter nalomljenim in delno fragmentiranim spodnjim delom. Napisno polje ima profiliran rob, ki na desni strani in spodaj manjka, zgoraj pa se zaključuje trikotno v obliki zatrepa. V vrhnjem trikotnem polju je vklesan preprost okras: osrednji krog z notranjimi polkrogi (kot posnemanje rozete?) ter dva manjša v rob zadevajoča kroga ob straneh. Od napisa je prvih pet vrst ohranjenih skoro v celoti, naslednji dve le delno, možna bi bila vsaj še ena. V. 70, š. 45. deb. 12 cm; v. črk 5,4—4 cm (najvišje črke so v tretji vrsti, zaporedje od zgoraj navzdol pa je: 5,0, 5,2, 5,4, 5,0, 4,0, 4,0, 4,0 cm) — sl. 5.

Odkrit leta 1973 pri odkopavanju zemlje ob urejanju gozdne ceste na vrhu grebena tik nad domačijo lastnika, na severnem robu njivske parcele v k. o. Brezje. Sedaj spravljen v župni cerkvi v Gorenju pri Zrečah.

Noibio . Elgiati . f(i)lius | ann(or)um . C. h. i. c. est | Courtula . Ad | bugiouni . filia |⁵ an(or)um . LXX . h. i. c. est | [...]unius [...]gi f(i)lius | [...]nov[...]tuisui[...] | [...]

S. Pahič, *Tednik* 28, Ptuj 1975 (30. 10.), št. 42, 10, sl.

2. in 5. *hic est* je izjemna oblika; pike med *hic* bi lahko kazale, da izdelovalec ni znal dobro latinsko ali je tako predlogo dobil od naročnika. 6. Čitanje je nezanesljivo, zato so možne še druge razlage. 7. Slabo ohranjeni fragmenti črk onemogočajo pravilno čitanje. 8. Obstoje te vrste je dvomljiv, vsekakor pa popolnoma nečitljivo.

Nagrobnik vsebuje vrsto domačih imen, kakršna so za spomenike tega predela Pohorja značilna. *Noibio* se pojavlja tu prvič, sicer pa je znan z noriškega območja še v Strassu pri Spielfeldu (*CIL* III 11733 = *RIS* 229), Sankt Mareinu pri Neuamarktu (*RIS* 287) in na Štalenskem vrhu (*CIL* III 11558 = Magdalensberg, kot Noeibio). Kaže, da spada tudi to ime med noriška teritorialno ozko grupirana imena

kot npr. Boniata, Vepo, Calandinus itd. Koren noi- v keltskih osebnih imenih ni neznan, je pa zelo redek (prim. žig galskega lončarja Noiobito: K. H. Schmidt, *Die Composition in gallischen Personennamen*, 1957, 249).

Doslej neznana pa sta v tem pohorskem okolišu kot tudi sicer v Noriku *Elgiatus* in *Courtula*, medtem ko je neka *Adbugiouna Atmamati filia* navedena na spomeniku CIL III 10883 v Ptuj. Če bi bilo peto ime *Junius*, potem bi šlo za gentilicij, »pogost v severni Italiji, Noriku in Dalmaciji«,¹² to pa bi tu pomenilo prodor romanizacije med domačine, kakor ga na prepleten način izkazuje npr. še nagrobnik CIL III 11711 = *AIJ* 89 iz ne tako oddaljene Jurišne vasi. Tako tam kot tu imamo na nagrobniku stoletnika, ki se tod in tam pojavljajo na podeželju,¹³ nagrobnik pa je pravzaprav dokaj redko posnemanje običajno bolje opremljenih stel, kar je v Podravju najti samo v tem predelu Pohorja.¹⁴

Sodeč po — sicer nejasnih — najdiščnih okoliščinah je bil spomenik najden v neposredni bližini groba, ki mu je pripadal, kar pomeni, da ni bilo daleč niti bivališča. Imena odločno govore za domače prebivalstvo, ki pa tu sredi odročnega gorskega sveta najbrž ni postavljalo spomenika z latinskimi formulami po uradni nuji, temveč se je bržkone zavestno prilagajalo novi stvarnosti in njenim šegam. Preprosta oblika, neskrbna izvedba napisa in poenostavljena formulacija so znak, da nagrobnik ni bil delo izkušenega kamnoseka, kar tudi opozarja na neko stanje še nepopolne romanizacije tega hribovskega sveta. Gospodarska podlaga tukajšnjih domačinov je bila najbrž izključno kmetijska, pohorske vzpetine v tem okolišu pa zanj dovolj privlačne kot to dokazuje obstoj podobnih naseljenih prostorov v sosednjem Gorenju, Koritnem, a tudi na Skomarju, pri Tinju in Jurišni vasi.¹⁵ Na obeh koncih tega poseljenega pohorskega pasu sta obsežnejši področji kamnolomov marmorja okrog Smartnega in v Hudinji nad Vitanjem, onkraj katerih se nato sledovi antične naselitve v takih višinah nehajo.¹⁶ V razširjeni obliki, a ob odmrlih kamnolomih, se taka naselitvena podoba jugovzhodnega Pohorja kaže še danes.

Nagrobnik bi bilo po formuli *hic (situs) est* in z ozirom na odročnejši kraj, kamor so tuji vplivi dospeli z zakasnitvijo oz. se je tradicija dalje zadržala, z dokajšnjo verjetnostjo mogoče datirati v prvo polovico 2. stoletja.

Maribor

1. Votivni oltar iz belega marmorja, razlomljen na tri kose in ob straneh okrušen. Nad preprostim podnožjem je na sprednji strani relief Herkula z batom v levi roki, medtem ko drži v iztegnjeni desnici nedoločljiv predmet. Relief je obdan s preprostim robom. Na levi stranici je upodobljen pošev stoječ vrč in navpična paličica, na desni pa daritvena skodela. Relief je preprosto domače delo. Gladek razširjen rob ločuje osrednji del od kratkega vrhnjega nastavka. Na sprednji strani tega roba je bilo vklesano ime božanstva, ki pa ni več čitljivo. V. 70, š. in deb. podnožja 42 in 22, osrednjega dela 33 ter vrhnjega napušča 39 in 20 cm. V. črk 5 cm (sl. 6).

Odkrit leta 1958 pri kopanju vodovodnega jarka v Korbunovi ulici pred hišo št. 11 — na dnu 1,1 m globoke jame. Sedaj v PM Maribor (inv. št. A 2312).

[...] avg(usto)

S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 148 ss, sl.; *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 6 (1970) 175 ss, sl. 13 a.

1. Manjkajoči del napisa je bil očitno *Herc(uli)*. Morebiti je bil napis z imenom posvetitelja tudi pod reliefom, kjer se da slutiti črke prve vrste?

Preprosta izdelava govori za domačega kamnoseka. Kamen so našli že v drugotni legi — v jami, polni kamenja in večjih oblic kot ostankov ruševin antičnih stavb v neposredni bližini. Zanje so pričale tudi plasti črne zemlje s kosi tegul, ostanki »zidov iz opeke« in skromni kamniti temelji, na katere so naleteli ljudje v prvih povojnih letih pri gradnjah stanovanjskih hiš in napeljavi vodovoda v južnem delu

Korbutove ulice, nedaleč od severnega znožja Pekrske gorce. Zaporedna vrsta takih seliščnih sledov od graščine Betnave in Sp. Radvanja na vzhodu kot tudi gomilna grobišča v Limbušu, Bezeni in Rušah na zahodu nakazujejo neko prometno smer med Pohorjem in Dravo proti zahodu, ki pa je skupno s temi najdišči še skoro povsem neraziskana.¹⁷ Votivni kamni Eponi (Betnava — *CIL* III 5312), Herkulu (tu) in Mitri (v Rušah — *AII* 114—118) odsevajo različne kulte na tem prostoru, od katerih tukajšnjemu ni mogoče zanesljivo določiti katerega izmed raznoterih pomenov Herkula.¹⁸

Spomenik sodi najbrž v 2. stoletje (?).

2. Votivni oltar iz belega marmorja, ploskoma prelomljen na dve polovici in z okrušenimi robovi. Ovršje se zaradi tega ne da več razpoznati, spodnji levi vogal pa manjka. Nad profiliranim napuščem podnožja je na sprednji strani s podolžnim žlebičem poškodovan relief Herkula z batom v levi roki in nespoznavnim predmetom v iztegnjeni desnici. Poškodovana glava sega v polkrožno izdolben vrhnji rob reliefnega polja, pri nogah pa je izoblikovan poseben podstavek z osrednjo vdolbino. Med podstavkom in profiliranim robom je pretežno ohranjen napis v dveh vrstah. Na desni stranici je upodobljena patera, leva pa je sedaj gladka. V. 79, š. in deb. podnožja 40 in 32, osrednjega dela 37—35 oz. 30 cm. V. črk 4—3,5 cm (**sl. 7**).

Odkrit leta 1966 v zidovih porušene stanovanjske hiše v Pristaniški ulici 11, in sicer vsaka polovica na drugem mestu. Sedaj v PM Maribor (inv. št. A 2981).

Herculi . Sac(rum) | G(aius) . Iulius . Eptino[.]

S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 11 (1967) 124 ss, sl.; *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 6 (1970) 193, sl. 13 b.

2. Črki *no* kognomena zaradi prostorne stiske vklesani manj skrbno in ožje. *Eptino[.]* doslej neznano ime.¹⁹ Medtem ko se imena na -o pojavljajo češče, so oblike na -os izjemno redke (najčeste *Nepos*: *RIS* 37, 135, — z območja Solve; *KRSI* 276, — v Labotski dolini; *ILJug* 89, 152 — v Dalmaciji; tudi *Flavos*: *AII* 187 — Emona. Cesarski gentilicij kaže, da gre za rimskega državljana. Neskrbna izdelava spomenika govori vsaj za to, da ni bilo dobrega kamnoseka pri roki, ali pa si ga naročnik po svojem socialnem stanju ni mogel privoščiti.

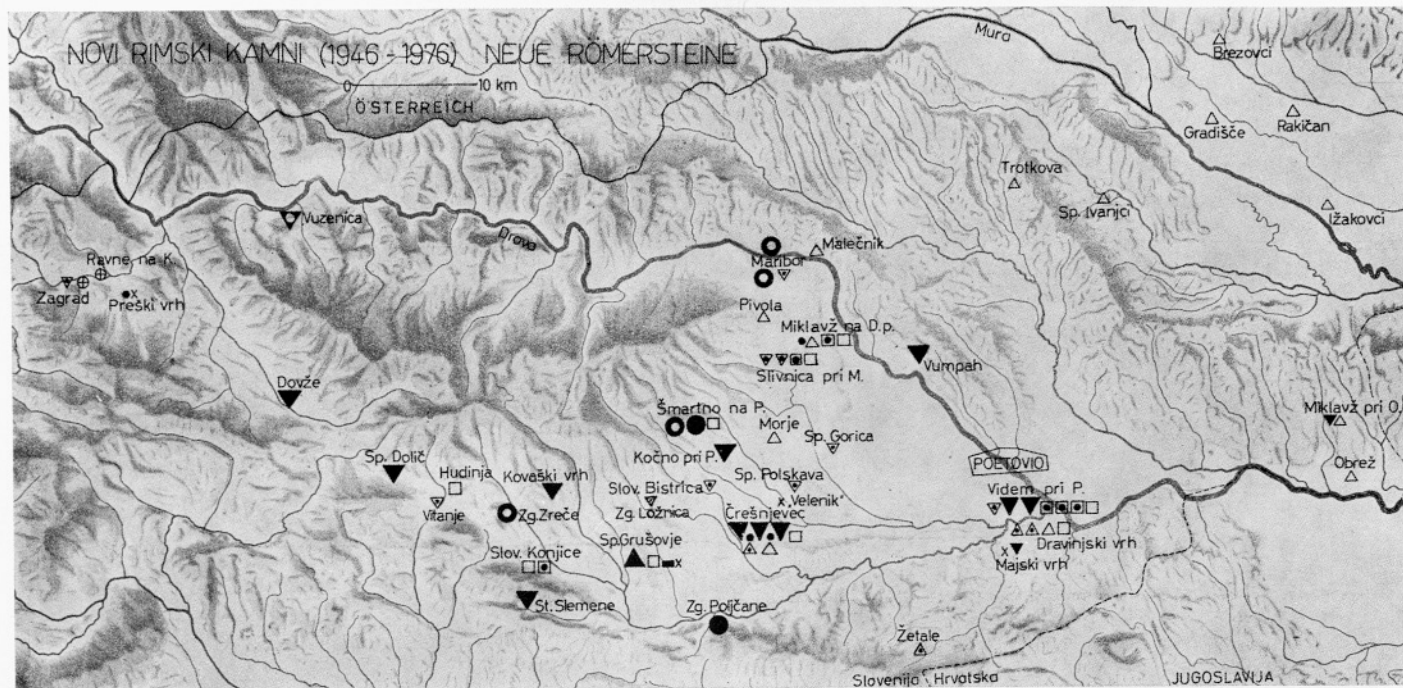
Ze razlomljen votivni kamen je na dosedanje mesto očitno prišel z gradbenim kamenjem in za preprosto stanovanjsko hišo bržkone ne od prav daleč. Če je torej že v prvotni rabi bil na severnem bregu reke, bi ga bilo mogoče povezati z najbližjima najdbama — fragmentiranima nagrobnikoma v sosednjem Sodnem stolpu pa morebiti še z nagrobnikom *CIL* III 15205 = *AII* 112 iz stolnice.²⁰ Ti kamni pa sledovi antične stavbe na Glavnem trgu ter nekdanja ledina Lebarje v zahodnem delu mesta govore za antični zaselek ob prehodu čez reko, v katerem je morebiti tudi G. Julius Eptino[.] imel svoje mesto.²¹

Čeprav gentilicij govori za 1. stoletje, je možno, da je votivni oltar nastal še v prvi polovici 2. stoletja.²²

Spodnje Grušovje, Slovenske Konjice

Pepelnica iz belega marmorja, brez reliefnega okrasa. Na notranji strani odprtine (d. 46,5, š. 35, gl. 21 cm) izklesan rob za ležišče pokrova, ki pa ni bil najden. Na eni stranici sta bili delno čitljivi še dve vrsti napisa. V. ni znana, d. 70, š. 57, deb. sten 11,5 cm. V. črk ni bila zapisana.

Našli so ga okrog leta 1886 v bližini križa na njivi parc. 277, k. o. Sp. Grušovje, in ga uporabili za svinjsko korito pri domačiji Kolarjevih v Sp. Grušovju 22, kjer ga je leta 1892 odkril in opisal F. Ferk (*Ferien-Tagebuch* 1892, 134). Sedaj izgubljen, domačija pa porušena.

Karta 1 — Karte 1

Najdišča v letih 1946—1976 novoodkritih in prvič omenjenih rimskih kamnov
Fundorte der in den Jahren 1946—1976 neuentdeckten und ersterwähnten Römersteine

LEGENDA — ZEICHENNERKLARUNG

- ▼ Nagrobnik z reliefom in napisom — Grabstein mit Relief und Inschrift
- ▼ Nagrobnik z reliefom — Grabstein mit Relief
- ▼ Nagrobnik z napisom — Grabstein mit Inschrift
- ▲ Pepelnica z reliefom — Aschenkiste mit Relief
- ▲ Pepelnica z napisom — Aschenkiste mit Inschrift
- △ Pepelnica — Aschenkiste

- Votivni kamen z reliefom in napisom — Votivstein mit Relief und Inschrift
- Votivni kamen z napisom — Votivstein mit Inschrift
- ◻ Gradbeni kamen z reliefom — Baustein mit Relief
- ◻ Gradbeni kamen — Baustein
- ⊕ Plastika — Plastik
- Neopredeljeni relief — unbestimmbarer Relief
- Neopredeljen napis — unbestimmbare Inschrift
- × Neopredeljeni kamen — unbestimmbarer Stein

- 1 Fragment nagrobnega napisa na cerkvi na Črešnjevcu. — *Teil einer Grabinschrift an der Kirche in Črešnjevec*
- 2 Fragment nagrobnega napisa iz Črešnjevca (v mariborskem muzeju). — *Teil einer Grabinschrift aus Črešnjevec (im Museum von Maribor)*
- 3 Fragment nagrobnega napisa iz Črešnjevca (v mariborskem muzeju). — *Fragment einer Grabinschrift aus Črešnjevec (im Museum von Maribor)*
- 4 Fragment nagrobnega napisa v Kočnem 21. — *Fragment einer Grabinschrift in Kočno 21*

1

3

4

2

5

6

7

- 5 Nagrobnik s Kovaškega vrha (v cerkvi v Gorenju nad Zrečami). — Grabstele aus Kovaški vrh (in der Kirche in Gorenje bei Zreče)
- 6 Votivni oltar Herkula iz Maribora, Korbunova ulica (v mariborskem muzeju). — Votivara an Herkules aus Maribor, Korbunova ulica (im Museum von Maribor)
- 7 Votivni oltar Herkula iz Maribora, Pristan (v mariborskem muzeju). — Votivara an Herkules aus Maribor, Pristan (in Museum von Maribor)

8

9

8 Fragment nagrobnika v kartuzijski cerkvi v Starih Slemenih. — *Fragment einer Grabstele in Karthäuserkirche in Stare Slemene*

9 Votivni oltar Jupitru v cerkvi na Šmartnem na Pohorju. — *Votivare an Jupiter in der Kirche in Smartno na Pohorju*

10 Votivna plošča Mitri na cerkvi na Šmartnem na Pohorju. — *Votivplatte an Mithras an der Kirche von Šmartno na Pohorju*

11 Fragment nagrobnika iz Vidma pri Ptuj (v ptujskem muzeju). — *Fragment einer Grabstele aus Videm bei Ptuj (im Museum von Ptuj)*

12

13

12 Fragment nagrobnega napisa iz Vidma pri Ptuj (v ptujskem muzeju). — *Fragment einer Grabinschrift aus Videm bei Ptuj (im Museum von Ptuj)*

13 Fragment nagrobnika iz Vuzenice (v mariborskem muzeju). — *Fragment einer Grabstele aus Vuzenica (im Museum von Maribor)*

14

14 Votivni oltar Jupitru iz Zg. Zreč (Križevca?) — v mariborskem muzeju. — *Votivara an Jupiter aus Zg. Zreče (Križevce?) — im Museum von Maribor*

Ostanke napisa si je Ferk takole prepisal:

IN...ISVS...FECISI...
PI ET...ET VRSI...

Ker napisa ni mogoče preveriti, natančnost zapisa pa ni zanesljiva, ima naslednja razlaga le oporečno vrednost:

In[...]isus [...] feci(t) si | bi et [...] et Ursi | [...]

S. Pahič, *Razprave* 1. raz. SAZU 6 (1969) 345 op. 46.

1. *In*-morebiti začetek napisa oz. imena naročnika pepelnice. Ker razmak med zapisanimi deli besed ni znan, a glede na znano dolžino pepelnice ni mogel biti velik, ni jasno, če sodi *-isus* še k imenu, saj so take končnice imen izjemne. Pred *feci*, — kot *fecit* z ligaturo ali površno prepisano? — manjka očetovo ime. Ni zanesljivo, če je končni *si* le prvi zlog od *sibi*, a *pi* v drugi vrsti, — slabo prepisan *bi*? — bi govoril za to. Za prvim *et* sledi ime drugega pokojnika, ki najbrž, — glede na zgornjo vrsto, — ni bilo dolgo. Ne da se ugotoviti, ali je *Ursi* že genitiv od *Ursus* ali gre za drugo obliko tega imena (npr. *Ursulus*, *Ursinus*) in če je še kaj sledilo. Medtem ko je prva vrsta očitno začetek napisa pa je druga vrsta kot njegov konec vprašljiv.

Iz posredovanih ostankov napisa se da razbrati, da je naročnik dal izdelati dokaj skromno pepelnico zase ter najbrž še za ženo in kakega otroka (ali drugega sorodnika). Od imen se lahko opremo samo na *Ursus* ali podobno, od katerih sta v Noriku pogostejša *Ursus* in *Ursulus* (najbliže: *Ursus* — *CIL* III 11717 = *AIJ* 88 na Tinju; *Ursulus* = *AIJ* 100 na Šmartnem), ker pa gre za »pogosto ime v severni Italiji, Noriku in Dalmaciji«, iz tega ne moremo sklepati o ničemer izrednem.

Če je bila pepelnica odkrita v prvotni legi in ne v neki antični drugotni rabi, — bila je »prekucnjena proti vzhodu«, — potem bi mogli v mestu najdbe ali vsaj neposredni bližini domnevati grob. Ta bi v tem primeru bil tik južno ob rimski cesti in na jugovzhodnem koncu naselbine — obcestne postaje ob njej.²³ Taka neposredna bližina grobov ob bivališču ni izjema in je na območju glavnih rimskih cest v Podravju znana še na nekaterih drugih mestih — npr. v Dovžah, na Forminu idr.²⁴ Pokojnik je tu gotovo pripadal osebju obcestne postaje, ne da bi mogli razpoznati njegovo približno zaposlitev.

O starosti pepelnice je mogoče postaviti le približne časovne okvire: po datiranju seliščnih ostankov, pridobljenih z dosedanjimi sondiranjmi, ni mogla biti starejša od 3. st., glede na intenzivno uveljavitev pokopov nesežganih mrtvecev v 4. st. pa tudi ni več sodila v ta čas.²⁵

Stare Slemene, Slovenske Konjice

Prelomljen in na dveh straneh fragmentiran nagrobnik iz belega marmorja. Ohranjen je le del napisnega polja z osmimi nepopolnimi vrstami napisa, pri katerih so ponekod vidne le še posamezne črke. Te so skrbno izklesane, zadnji dve vrsti pa sta očitno pripisani naknadno. Leva stran ohranjenega kamna je bila naknadno ravno obklesana. V. 129,5, š. 38, deb. 24,5, v. črk 10,8—4 cm (sl. 8).

Odkrit leta 1965 med obnavljanjem cerkve v žički kartuziji kot prag nekdanjih vrat v severni steni ladje, ki so bila verjetno ob gotizaciji cerkve v 15. stoletju zazidana. Sedaj prav tam.

[.] *Mal*[...] | [...] *li* [...] | [...] *b* [...] | [...] *ri f. c*[...] | [...] *M* *al**ius* *Iu* [...] | [...] *fac* *i**end**um* [...] | [...] *ae Firmi*[...] | [...] *LII et Male*[...] | [...] *[?]*.²⁶

S. P., *Varstvo spomenikov* 10 (1966) 204, sl. (z nekoliko drugačno razlago).

1. Spodnja prečka zadnje črke ni jasna, vendar verjetno *l* — v tem primeru ne bi šlo za gentile *Maius*, temveč za *Malius*, ki se spodaj dvakrat ponovi. 2. *li* je edini ostanek kognomena, ki je imel, v primerjavi z obnovo napisa v prejšnji vrsti, 9—10 črk, od katerih bi bil *l* tretja ali četrta. 3. Edina razpoznavna črka *b* morebiti začetek imena žene za manjkajočim *et* ali tudi ostanek *sibi* pred *et* z imenom žene. 4. *ri* konec očetovega imena, komaj vidna zadnja črka v vrsti je najbrž *c* od *coniugi*, napisane gotovo v okrajšavi. 5. Očitno ime postavitelja spomenika, o čigar kognomenu lahko le ugibamo po domnevem številu črk — 8? — med možnostmi kot so *Junianus*, *Justinus* id. 6. Za *faciendum* je očitno sledil *cur(avit)*. 7. Naknadni pripis ženske osebe neznanega imena, a očitno *Firmi* (ali *Firmini*) *f(iliae)*. 8. Morebiti manjka kaj več kot *ann(orum)* pred *LII* (ali *XLII*?). *Et* v ligaturi. *Mal* tu najverjetneje, čeprav spodnja prečka predvidenega *l* ni razpoznavna, vendar zanj govori razmak do naslednje črke, ki je po izraziti gornji prečki lahko *f* ali *e*. V zadnjem primeru bi šlo morebiti za *Maleius* ali podobno?

Navzlic dobršnemu kosu uglednega nagrobnika je bila napisna površina zaradi hoje v pragu tolikanj izlizana, da sedaj manjkajo najbistvenejši podatki za razlago imen. Gentilicij *Malius*, ki se pojavlja trikrat, je redek in najbliže in zanesljivo izpričan v Ptuj (Malia Verina — AIJ 329) ter na seznamu častilcev Jupitra z votivnega kamna na sekovskem gradu (*Malius Decianus* — CIL III 5319).²⁷ V zvezi z domnevanim *Malius Justinus* naj bo dovoljeno samo opozoriti na fragment votivnega kamna iz Viruna z imenom *M[...]* *Justinus* (KRSI 42), pri čemer gre seveda lahko tudi za drug gentile (npr. *Matius* ali *Marius* kot pri KRSI 18 iz Beljaka, kjer pa manjka v tem smislu ključna črka). Ime *Firmus* ali *Firminus* je splošno razširjeno zlasti v severni Italiji in Panoniji, precej redkeje v Noriku (najbliže v Mariboru — CIL III 5313 = AIJ 110: *Firmus*), vendar nam tu ne pomaga bistveno pri razlagi napisa.

Z glavnimi in pripisanimi imeni je pripadal nagrobnik grobu razširjene družine, o kateri vemo le to, da je bil postavitelj dovolj premožen in si je tak spomenik večjih izmer in skrbne izdelave lahko privoščil. Če se smemo opirati na razlago 6. vrste, bi lahko sklepali, da je ohranjena sredina oz. del desne polovice napisnega polja z brzkone vsemi vrstami. To bi dalo napisnemu polju najverjetneje pravokotno obliko velikosti pribl. 120 × 90 cm, ki pa bi lahko bila kvadratna takoj ko priračunamo morebitna, a z ničemer dokazana transka stebriča. Približno take širine (132 cm) je ovrše nagrobnika v Slov. Konjicah, pri čemer je zanesljivo obema skupna le bogata oprema — tam razkošen reliefni okras, tu skrben napis z izredno velikimi črkami.²⁸ Ta sicer povsem hipotetična povezava zadeva ob oviro, ki pa morebiti ni bistvenega pomena — med obema najdišči leži Konjiška gora. Čeprav sta oba kamna znana iz drugotne lege, pa je za konjiški nagrobnik jasno, da je bil pobran nekje v bližini, saj na to opozarjajo druge najdbe in bližnja rimska cesta.²⁹ Odmaknjena lega fragmenta nagrobnika v samotni dolini Starih Slemen na drugi strani Konjiške gore pa zato zahtevneje postavlja vprašanje o njegovem poreklu. Očitno je bil tu — podobno kot drugi skromnejši kamen AIJ 77 — uporabljen kot čisti gradbeni kamen, saj so napisno polje obrnili navzgor le zato, da bi bil prag gladek in povsem brez ozira na napis, ki se je s stalno hojo kvaril. Za gradnjo kartuzije je bilo gradbeno kamenje pod apnenčasto Konjiško goro na voljo tako rekoč na licu mesta. Tu smo sedaj pred uganko, ali so marmorno ploščo za enega izmed pragov, že v antiki primerno izglačeno, posebej iskali in jo v ta namen morebiti pripeljali od drugod, ali pa so bile ostaline rimskih marmornih spomenikov na razpolago kod v dolini sami. Troje doslej tod v drugotni legi odkritih kamnov (poleg obeh iz žičke kartuzije še nagrobni kamen iz Škednja — ILJug 408) pa je tako različnih, da bi jim v tem tesnem svetu težko našli zadostno podlago — naselje, grobišče, svetišče, četudi bi iskali vsako zase. Mogoče se bo kdaj razkrilo, ali je zgodnja pozornost za to dolino imela že kakšno antično podlago.³⁰

Šmartno na Pohorju, Slovenska Bistrica

1. Votivni oltarček iz belega marmorja. Osrednji del je s profiliranimi napuščema oddaljen od razširjenega podnožja in vrhnjega nastavka z izklesano polico. Na prednji strani je napis v sedmih vrstah, druge strani so gladke.

Zaključne črke posvetila so vklesane že na podnožju. V. 42, š. in deb. podnožja 22 in 16, osrednjega dela 16 in 13 cm. V. črk v prvih dveh vrstah 2,2, v naslednjih štirih 2,5, v spodnji 2,8 in na podnožju 2,4 cm (sl. 9).

Odkrit leta 1974 pri obnovi zunanjsčine župne cerkve v južni steni ladje tik levo ob vzdanem nagrobniku *CIL* III 5292 = *AIJ* 101. Sedaj spravljen v cerkvi. S. P., *Varstvo spomenikov* 21 (1977) v tisku.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) | Victor | Sec(u)nd[i] | M(arci) Valer[i] Epric[ae] pro | se et sui[s] | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

3. *Secundi* očetovo ime v genitivu; *u* manjka, a razen *i* tudi *f(ilius)*. 4.—6. *va* v ligaturi; gospodarjevo ime v genitivu — oznaka medsebojnega razmerja do posvetitelja manjka, a se razume po sebi, da je bil *Victor Secundi* v suženjskem položaju. 7. *et* v ligaturi.

Victor pogosto ime, zlasti v »vojaških provincah«, redkejši v Noriku, najbližje še v Poetovionii (*AV* 2, [1951] 12) in Solvi? (*CIL* III 11737). Tu gre verjetno za ime priseljence v kamnoseškem naselju, kamor ga je privedel njegov gospodar. *Eprica* doslej ni znano, v tem primeru gre za moško ime s končnico na *-a*, z nejasnim poreklom in najbrž izven italske skupine. Gentilicij *Valerius* je splošno in precej enakomerno razširjen. *M. Valerius Eprica* je bil tu bržkone podjetnik tujega rodu, a z rimskim državljanstvom.

Spomenik je verjetno iz 2. stoletja.

2. Votivna plošča iz belega marmorja. Spodnji rob z zaključkom posvetila je odbit, od napisa pa so ohranjene tri nepopolne vrste. Nekoliko okrušen relief predstavlja standardni prizor Mitre z bikom, stranska lika Kauta in Kautopata pa sta dokaj simetrična in obakrat z bakljo navzgor, kar je izjemno. V gornjih vogalih sta običajni oprsji kot simbola sonca in lune. V. 65, š. 49, deb. 7—8; v. črk 3—3,8 cm (sl. 10).

Odkrit leta 1974 pri obnavljanju cerkvene zunanjsčine v južni steni ladje levo nad stranskimi vrati in 4 m visoko. Sedaj prav tam.

D(eo) i(nvicto) M(ithrae) Rufi . Speratinu[s] | et Speratianus . fil[ius] | <et> Speratus et Pro[...].

S. P., *Varstvo spomenikov* 21 (1977) v tisku.

1. *Rufi* je skupni priimek (nomen gentile) v nominativu pluralis; *i* pri *Speratinus* manjka oz. ligatura s *t* ali *n* ni razločna; za končni *s* ni bilo več prostora. 2. *et* v ligaturi; *filius* okrajšano na *fil*. 3. Prvi *et* ni bil vklesan, drugi v ligaturi. Zadnje ime nejasno — verjetno *Pro...*, ob čemer je mnogo možnosti.

Rufius je prišlo iz severne Italije, *Speratus* naj bi bil v Panoniji značilen za domačine. Posvetitelji so tokrat bržkone družina kamnosekov.

Z ozirom na to, da so imena na *-ianus* značilna za 3. stoletje, kar pa seveda ne velja absolutno, bi tudi ta spomenik mogli pripisati temu času.

Oba votivna kamna nepričakovano in pestro dopolnjujeta poznavanje kultnega življenja na antičnem Šmartnem, o katerem smo doslej poznali le čaščenje kamnoseškega patrona Saksana.³¹ Kljub dokajšnjemu številu marmornih spomenikov pa je antična naselbina na Šmartnem v topografskem smislu še vedno skoro povsem neznana.³² Temelj naselitve tega pohorskega grebena v višini skoro 800 m je bilo očitno pridobivanje marmorja, ki se tu nahaja na pobočjih proti globeli potoka Polskava v številnih žilah. Najbližji in največji kamnolom leži na severozahodnem robu vasi v vrhnjem delu pobočja, do njega vodi široka pot po poševni zajedi, ki je sedaj večinoma porasla s traviščem. Visoki in sedaj spet z gozdom zarasli odkopi so načeli južno in vzhodno pobočje proti severovzhodu segajočega odrastka grebena, vendar ni znano, ali so tod lomili marmor tudi v poznejšem času. Ena izmed gro-

belj ob znožju spominja na ruševine manjše zidane stavbe, v bližini je bil najden votivni oltar z reliefom Saksana.³³ Drugi, mlajši kamnolomi leže globlje ob potoku Polskavi, dva večja, iz neznanega časa, pa sta na pobočjih grebenov med Šmartnim in Arehom v Bojtni.³⁴ Če so torej za proučevanje kamnolomov podani zadostni terenski sledovi, pa o pripadajoči naselbini in grobišču, a tudi o poteh, po katerih so spravljali marmor v dolino, ni potrebne jasnosti. Naselbina najbrž ni bila posebno imenitna, saj je šlo pravzaprav za obrtniško postojanko v že precej neugodnem višinskem svetu. Gotovo je stala kod na ugodni legi grebena pod današnjim naseljem ali zahodno ob njem. Kako je bilo s svetišči, ki so bila gotovo zelo skromna, se ne ve, a poleg Saksanovega, verjetno v bližini kamnoloma, in Mitrovega v kakem skritem predelu, je bilo Jupitrovo morebiti kod v središču naselja, torej na grebenu. Samo *Victor Secundi* nastopa kot Jupitrov častilec individualno. Imena posvetiteljev Saksanu (*AIJ* 100) in Mitri opozarjajo na (družinske) skupine vernikov, spomeniki sami pa so dovolj neugledni, da izdajajo, kako je šlo tu samo za pridobivanje in začetno predelovanje marmorja, ki ni omogočalo bogatenje drugim kot zaupnikom ali upraviteljem kamnolomov. Nova votivna kamna ne pripadata nobenemu od takih, pač pa bi to mogel biti fragmentiran nagrobnik *CIL* III 5292 + 11708 = *AIJ* 101 v župni cerkvi, ki ga je dal svojemu bivšemu gospodarju Aureliju Kalandinu, 50-letnemu veteranu 1. Asturske kohorte postaviti neznan osvobojenec. Čeprav nam je njegov grob neznan, je moral biti nekje na Šmartnem, saj ga je izklesal izurjen kamnosek, ki je bil bržkone avtor tudi podobnega spomenika *CIL* III 4096 = *AIJ* 389 v Ptujju in ki bi sicer takega zahtevnega dela ne bil opravljal pred prevozom v namembni kraj. Določen vpogled v sestav prebivalcev kamnoseške naselbine na Šmartnem nudijo tudi fragmenti nagrobnih napisov *CIL* III 5293, 5294, 5295 a.

Videm pri Ptujju, Ptuj

1. Fragment nagrobnika iz belega marmorja s slabo ohranjenimi ostanki napisa v osmih vrstah. Na levi strani je vidna sled 10 cm širokega roba (stember?). Napisno polje je deloma odlučeno in je imelo zgoraj vsaj še eno vrsto, medtem ko se je spodaj — glede na število vpisanih pokojnikov — najbrž že zaključevalo. V. 76,5, š. 66—68, deb. 21—21,5 cm; v. črk 7 — 6 — 4 cm (sl. 11).

Najden leta 1966 pri podiranju starega kamnitega obzidja na vzhodni strani župne cerkve na Vidmu pri Ptujju in prepeljan v PM Ptuj (inv. št. 865).

—]
AN.LET.V[—
ATTV[...OI[—
AN.XXX.ET.IV[—
5 [...VI[.....—
AN.III[.....—
ET.VI[...I[.....] AN.I[—
IIII[.]AE[...]CTCET[—
[.....]LI[.....—
10 [—

Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 11 (1967) 130/2 in *Arheološki vestnik* 18 (1967) 190/6, sl.

1. Doslej kot *f* prebran znak je lahko le *e* od *et*, na kar opozarjajo tudi vmesne pike. Prva črka sledečega imena je najverjetneje *V* ali *U*, a od imen s takim začetkom ni mogoče zanesljivo določiti nobenega (npr. *Victor*, *Urs*, *Urbicus*). 2. Najverjetneje začetek imena (očeta v genitivu), če naprej *f* za *filius* ali *filia*, kar bi se logično vezalo na naslednjo vrsto. 3. Za *et* doslej brano *I* in *Iu*, kar je v vsakem primeru začetek naslednjega imena. 4. V primerjavi z vrsto 2 je *vi* morda ostanek

očetovega imena v genitivu s pripadajočim *f* (moglo bi seveda biti tudi *VI* kot del števila). 5. Ni vidno, če je število *III* imelo še kak znak, pri čemer bi lahko bilo le še *IIII*. Povsem manjka tudi nadaljevanje (na koncu morebiti *o*). 6. Pred (nejasnim) *t* verjetno je znak po videzu *l* ali *e*, pri čemer bi lahko bil ta del napisa tudi drugačen. *i* v sredini bi lahko bil tudi začetek kake druge črke. Pred (nejasnim) *a* na koncu vidna sled neznane črke (morebiti *i*), končni *i* najbrž *d*, vse je nezanesljivo. 7. Doslej brano *ina* nejasno, ker je spredaj videti še en znak, a tudi za *a* je najbrž *e*, kar bi dalo žensko ime v dativu. Za nelogičen skup znakov na koncu vrste bi se moralo najti ustrezno tolmačenje, če bi znake brali drugače: *d* je morebiti *o*, *c* bi lahko bil *g* in naslednji *d* je mogoče le *i*. Končni *t* se zdi tudi kot *et* v ligaturi. Vsekakor je tu podan napis te vrste, naslonjen na prejšnje branje, le ugibanje. 8. Leva polovica vrste je videti prazna, naslednji *li* se zdi tudi kot *n*, podoben znak je videti še na koncu.

Števila pokojnikov ni mogoče zanesljivo ugotoviti, z letnicami starosti pa so zanesljivo označeni vsaj trije, zadnji bi bil postavljalec spomenika in morda je bil kdo pripisan še v 8. vrsti. Nekaj podatkov je le za ime očeta drugega pokojnika (najbrž žene prvega), vendar nam tudi redek izbor imen z *Attu-* ne daje prepričljive gotovosti, čeprav je znano le *Attucius* z noriškega območja (*KRSI* 139 — Ulrichsberg). Po letnicah bi bilo mogoče sklepati, da je bil spomenik postavljen za moža in ženo ter za nekaj njunih otrok, kjer pa starosti ni več mogoče zanesljivo ugotoviti. Tudi o sorodstvenem razmerju postavitelja ni mogoče reči ničesar kot tudi ni znano, ali je *li* v zadnji vrsti del imena ali pa morebiti letnica starosti še kakega pokojnika. Z ohranjenostjo širino do 68 cm, ki zajema, sodeč po napisu, dve tretjini širine nagrobnika, bi ohranjeni del napisnega polja mogel pripadati nagrobniku, katerega del je bilo 120 cm široko ovršje, vzdano sedaj v južni steni cerkve.

Za datiranje tega nagrobnika ni na voljo zanesljivih podlag, lahko je bil postavljen v 2. ali 3. stoletju.

2. Fragment nagrobnega napisa — del nagrobne naprave iz belega marmornja z označeno velikostjo grobne parcele v eni vrsti. Na vseh straneh odlomljen. V. 21, š. 47, deb. 58 cm; v. črk 6 cm. — Najden leta 1966 pri rušenju kamnitega obzidja na vzhodni strani župne cerkve na Vidmu pri Ptujju in prenesen v PM Ptuj (inv. št. 864) — **sl. 12.**

..| [...i]n agro ped[es]| ..

Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 11 (1967) 130, sl. in *Arheološki vestnik* 18 (1967) 189, sl.

1. Od *in* ohranjen le del črke *n*, od *pedes* pa še polovica črke *d*.

Debelina tega nagrobnega spomenika je izjemna, zato o njegovi obliki ni mogoče ničesar določnega reči, vendar pa obstoje vsaj približne primerjave, npr. nagrobnik *CIL* III 5227 = *AIJ* 48 iz Celja (52 cm), podstavek nagrobnika *CIL* III 15205^a = *AIJ* 82 iz Slov. Konjic (66 cm), grobni oltar *CIL* III 3850 = *AIJ* 117 iz Emone (51 cm). Formulacija *in agro pedes* na antičnem podeželju Podravja doslej ni bila znana.

Oba fragmenta napisov sta del marmornega gradiva v poprej kamnitem, sedaj pa betonskem obzidju na vzhodni strani cerkve. Ob isti priliki so prenesli v ptujski muzej še dvojce kamnov z reliefi, ki sta bila verjetno del neke grobnice. Ovršje nagrobnika in preklada z reliefom sta še v južni steni cerkve. Ob stopnišču vzhodnega obzidja je videti še nekaj obdelanih kvadrov, nekaj pa jih je tudi v podnožju sten cerkve. Vse skupaj je bržkone pripadalo antičnemu grobišču na neznanem mestu na Vidmu, od katerega imamo ohranjena še nagrobnika *CIL* III 4060 oz. 10869 = *AIJ* 260 ter *AIJ* 262, fragment sarkofaga *AIJ* 261 ter eno ali dve pepelnici, vzdani v cerkvi sv. Janeza pod sosednjim Dravinjskim vrhom. Te najdbe opozarjajo na srednji imovit sloj prebivalcev tega okoliša na južnem obrobju Poetovia in verjetno ob cesti, ki je peljala iz mesta v haloške vinograde. Na te najdbe se navezujejo tudi najdbe na sosednjem Majskem vrhu (fragment nagrobnika in sarkofaga), vendar neposredne zveze med njimi najbrž ni, ker so že precej oddaljeni in bliže Rogatniški dolini kot okolišu Vidma (o teh kamnih zgoraj str. 46, 48 ss, 58 ss).

Vuzenica, Radlje ob Dravi

Fragmenti nagrobnika iz belega marmorja. Ohranjena je, na kose razbita, gornja polovica s delom napisnega polja in ovršjem. Napisno polje s preostanima dvema vrstama napisa sta obdajala kanelirana pilastra z listastima kapiteloma. Nad njim je preklada s profiliranim robom in vitičjem obakraj čaše v sredini. V obrobljenem trikotnem zatrepu je glava Meduze s kačama in krilci, ob straneh sta dva ptiča z jagodami v kljunih ter izven zatrepa dva delfina. V. še 106, š. 99, deb. 21 cm; v. črk 10,2—9,7 in 6,7 cm (sl. 13).

Najden leta 1962 na vrtu za hišo Slekovčevih v Vuzenici 134 pri kopanju jame za greznico v globini 3,5—4 m. Najditelj je nagrobnik, ležeč s pročeljem navzdol, pri kopanju razbil, a shranil vse kose, ki so jih potem prepeljali v PM Maribor (inv. št. A 2323).

L(ucio) Venonio | Ruf[. . .] | [—

S. P., *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 159 ss, sl.; *Koroški fužinar* 17, Ravne na Koroškem 1967 (25. 8.), št. 3, 27; *720 let Ravne na Koroškem* (1968) 30.

1. *ni* v ligaturi. 2. O kognonemu je mogoče samo ugibati, npr. po domnevanem številu črk (okrog 8) in po primerjavah z ustreznimi imeni (npr. *Rufianus*, *Rufilius*). Za fragmentiranim *f* ni na ohranjeni površini napisnega polja viden noben znak več.

Po velikem nagrobniku in skrbni kamnoseški obdelavi je videti, da gre za imovitejšega naročnika. S čim se je tod bavil, se ne da ugotoviti, vendar pa je to najbrž v zvezi z drugimi najdbami rimskih spomenikov ob Mučkem in Radeljskem polju, ki predstavljata v Dravski dolini posebno naselitveno področje. Pri tem preseneča, da je bil ta nagrobnik kot edini doslej najden na južnem bregu Drave, saj je rimska cesta od zahoda proti Poetovionu in čez Radlje vodila ob severnem bregu reke. Ozka ravnic obakraj izliva Cerkevne v Dravo pa je Vuzenici, sodeč po nekaterih prejšnjih najdbah in tem nagrobniku, tudi privabila naseljence.³⁵ Globina, v kateri so našli del tega nagrobnika, kaže, da so bila antična tla precej nižja od današnjih in so zato drugi ostanki iz tistega časa večinoma težko dostopni.

Nagrobnik sodi k »stelam z napisom na glavnem polju in manjšimi podrejenimi reliefnimi polji« in izvira najbrž iz zgodnjega 2. stoletja.³⁶

Zgornje Zreče, Slovenske Konjice

Votivni oltar iz belega marmorja. Profilirana napušča ločujeta osrednji del od podnožja in vrhnjega nastavka, ki se nadaljuje v kipu sedečega Jupitra Gornja polovica kipa je odbita, drugi deli pa so okrušeni. Napisno polje s štirimi vratmi na prednji strani je nepoškodovano, druge strani so gladke. V. 112, š. in deb. podnožja 37,5 in 25, osrednjega dela 28 in 18,5 cm; v. črk 5,3—4,3 cm (sl. 14).

Odkrit leta 1958 pri podiranju bivše mrtvašnice, kjer je bil vzidan v vogal stavbe in prekrit z ometom. Sedaj v PM Maribor (inv. št. A 2325).

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) | C(aius) . Iulius | Cerialis | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

S. P., *Varstvo spomenikov* 7 (1960) 306.

2. *s* na koncu zaradi stiske s prostorom stisnjen na rob. 3. Enako kot prej, pri čemer je zadnji *i* pomanjšan in vstavljen v prostor črke *l*.

Cerialis je redko ime italškega porekla, v Noriku znan še iz Solve (osvobojenec *M. Iunius Cerialis* — *CIL* III 5363) in Kugelsteina (drž. namestnik *M. Munatius Sulla Cerialis* — *CIL* III 11743). Tu gre verjetno za rimskega državljana zgodnje dobe, ki

je živel tod, bil morebiti v zvezi s cestnim prometom. Spomenik skoro gotovo izvira iz sosednjega Križevca, kjer so našli še štiri druge (AII 78–81). Ti že zaradi svoje globoke lege (3 m?) in dobre ohranjenosti niso bili najdeni daleč od svetišča neke ob znožju straniškega klanca.³⁷ Svetišče pa bržkone ni bilo kaj dosti oddaljeno od najbližje naselbine oz. obcestne postaje (*Ad Lotodos*), ki bi mogla biti zaradi menjave vpreg oz. priprege že pod klancem oz. blizu tod najdenega miljnika CIL III 5743 z vpisano razdaljo 12 *mp*, ali pa na vrhu klanca pri Stranicah na domnevanem razcepšču cest za Celeio in Virunum (tam miljniki CIL III 5739, 5740, 5741 = 11 *mp* in 5742 ter nagrobniki in drugi kamni). V zvezi z naselbino v Križevcu ali v bližini so tudi gomile v gozdu v Sp. Zrečah, odkoder najverjetneje izvira tudi fragmentiran nagrobnik AII 120 iz 3. st., ki ga je graškemu Joaneju na začetku prve svetovne vojne podaril slovenjegraški notar H. Winkler in so ga zato v muzeju shranili med kamni iz Starega trga (*Colatio*) in okolice.³⁸ Tako kot o svetišču tudi o naselbini ni doslej nobene sledu, a tudi cesta proti vzhodu po domnevnih dveh smereh — mimo Čadrama pod Pohorjem in čez Sp. Grušovje prek Dravinjskih gorik še tu ni točno ugotovljena.³⁹

Gentilicij bi govoril za to, da je bil votivni oltar izdelan že v 1. st. ali vsaj ne mnogo pozneje.

*

Novi povojni epigrafski spomeniki v Podravju ne pomenijo odkritij velike zgodovinske vrednosti. Kar je povsem novega je nekaj doslej neznanih imen (*Ateloudo*, *Courtula*, *Elgiatus*, *Eprica*, *Eptino*[.]), ki so tudi tokrat večinoma neitalskega porekla in dopolnjujejo seznam imen domačega prebivalstva v Noriku. Drugih bistvenih novosti v nagrobnih in votivnih napisih ni. Tudi v oblikah in merah spomenikov obeh vrst ni ničesar, kar ne bi bilo že znano ali pa gre kvečjemu za lokalne novote. Sem sodi npr. ovršje nagrobnega oltarja iz Sp. Gorice, ki je morebiti skupno z že uničenimi kosi iz sosednje Zg. Gorice nekoč tvorilo celoto, kakršnih v Podravju na podeželju še ne poznamo.⁴⁰ Svojestven pojav je tudi steber z reliefi v župni cerkvi v Vitanju, ki predstavlja nagrobnik s keltskimi elementi.⁴¹ Med redke kvalitetne reliefne spomenike sodi fragmentirana pepelnica v steni cerkve sv. Janeza v Dravinjskem vrhu, doslej edina s pripovedno mitološko sceno v podeželskem Podravju.⁴² Brez umetniške cene, le po svoje svojestven pojav je marmorni obod pepelnice brez dna iz Miklavža pri Ormožu.⁴³ Med votivnimi kamni sodi vsekakor med redke pojave votivni oltar Jupitru s kipom božanstva na vrhu iz Zg. Zreč.⁴⁴ Sicer običajni votivni oltar Mitri v cerkvi v Zg. Poljčanah ima večjo zgodovinsko ceno zaradi drugotne uporabe za poznejši napis v drugi polovici 12. stoletja, ki je tako tudi »najstarejši latinski epigrafski spomenik na Slovenskem«.⁴⁵ Če že votivni spomeniki po izdelavi in epigrafskih tekstih ne segajo čez lokalni pomen svojih najdišč pa so vendar skoro vsa pričevanja o novih, tamkaj doslej še neznanih kultih, kar hkrati pestri zemljevid antičnih kultov tudi na širšem območju. Tako sta sedaj znana dva nova okoliša češčenja Mitre, povsem novo odkritje pa je kult Herkula na mariborskem območju, ki je sicer v Sloveniji mnogo bolj redek.⁴⁶ Navsezadnje so se izkazala za arheološko koristna tudi obnavljanja cerkva, saj so se pri tem v Miklavžu na Dravskem polju in na Smartnem na Pohorju odkrile številne doslej še neznane spolije, po katerih je mogoče sklepati na antične objekte v bližini.⁴⁷ To velja tudi za Črešnjevec, kjer je do novih odkritij prišlo ob arheološkem sondiranju, medtem ko se pod ometom najstarejšega dela cerkve še marsikaj skriva. Podobno je bržkone tudi v Slivnici pri Mariboru, Vidmu pri Ptujju in v Slov. Konjicah, kjer so bili zidovi cerkvá doslej prav tako razgaljeni le v manjši meri.⁴⁸

Pravo ceno imajo novo odkriti rimski kamniti spomeniki v svojih lokalnih okoljih, bodisi, da odpirajo povsem nove točke antične naselitve, bodisi da dopolnjujejo spomeniško gradivo že znanih naselbin in grobišč. Le za primer naj bo povedano, da najdba iz *Vuzenice* ponovno bistveno razširja naselitveni prostor v tem predelu Dravske doline, da je odkritje nagrobnika v *Dovžah* hkrati privedlo do odkritij novih seliščnih sledov v tem kraju in da je najdba iz *Žetal* prva te vrste znotraj Haloz. Za bodoča raziskovanja zavezujoči pa so tudi kamniti spomeniki iz že znanih najdišč, saj so bili vsi odkriti na drugotnih mestih, pri čemer je tudi na bogatejših najdiščih kot so *Črešnjevec*, *Miklavž na Drav. polju*, *Slivnica*, *Slov. Konjice*, *Šmartno* in *Videm pri Ptuj* o prvotnih nahajališčih teh kamnov komajda kaj sledov.

¹ Obravnavano področje zajema Podravje in Pomurje z izjemo Ptuja, a tudi tisti del južnega Pohorja, ki sodi po eni strani še v Posavinje, po drugi pa je od njega še ločen s pregrado Paškega Kozjaka, Stenice in Konjiške gore.

² V Vidmu gre za novote le v smislu posamičnih omemb, ker so bili manj pomembni kamni doslej le na splošno navajani, npr. J. Klemenc-B. Saria, *Archaeologische Karte von Jugoslawien*, Blatt *Ptuj* (1936) 74.

³ Z. Subic, *Arheološki vestnik* 18 (1967) 189 ss, št. 4 in 7.

⁴ P. Leber, *Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften*, *Aus Kärntens römischer Vergangenheit* 3 (1972).

⁵ E. Weber, *Die römerzeitlichen Inschriften der Steiermark*, Veröffentlichungen der Historischen Landeskommission für Steiermark, Arbeiten zur Quellenkunde 35 (1969).

⁶ A. - J. Šašel, *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*, Situla 5 (1963).

⁷ Našteto pri B. Saria-J. Klemenc, *Archaeologische Karte von Jugoslawien*, Blatt *Rogatec* (1939) 19 ss in tu str. 45.

⁸ Prav tam.

⁹ S. P., *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 191.

¹⁰ S. Pahič, *Arheološki pregled* 6 za 1964, 93 ss.

¹¹ S. Pahič, *Arheološki vestnik* 1 (1956) 174.

¹² Ocene razširjenosti posameznih imen tu in na drugih mestih so povzete iz: A. Mócsy, *Die Bevölkerung von Panonien bis zu den Markomannenkriegen* (1959) 150 ss.

¹³ Npr.: Stranice — *CIL* III 5286, Šentjanž pri Dravogradu — *CIL* III 5700, Dov-

že — *ILJug* 365; Vranje — *CIL* III 15205 = *AIJ* 36: celo 120 let.

¹⁴ Pa še tu je prava primerjava samo ena: nagrobnik *CIL* III 5291 v Koritnem: B. Saria, *Jahreshefte des österreichischen Institutes* 36 (1946) Bbl. 57, sl. 28.

¹⁵ Gorenje: J. Koprivnik, *Pohorje* (1923) 116. Koritno: *CIL* III 5291. Skomarje: *CIL* III 5290 + 11717. Tinje: *CIL* III 11715 — 11717 in Saria (op. 7) 64. Jurišna vas: *CIL* III 11711 = *AIJ* 89.

¹⁶ Šmartno: Saria (op. 7) 62 ss. Hudinja: *Arheološka najdišča Slovenije* (1975) 294.

¹⁷ S. Pahič: *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 6 (1970) 169 ss.

¹⁸ Prim.: E. Riedl in O. Cuntz, *Jahrbuch für Altertumskunde* 3 (1909) 16 ss o Herkulu na Vranju ter F. Pichler, *Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark* 35 (1887) 115 ss za podobno na Kugelsteinu.

¹⁹ Prim. *Epatino*, žensko ime, ter *Epatinus*; A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier* I (Wien 1957) 137.

²⁰ S. Pahič (op. 17) 189 ss.

²¹ B. Saria, *Kronika slovenskih mest* 6 (1939) 73 ss.

²² G. Alföldi, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 31 (1966) 81. L. Barkóczi, *Acta archaeologica Academiae scientiarum Hungaricae* 16 (1964) 294 ss.

²³ S. Pahič, *Razprave* 1. raz. SAZU 6 (1969) 318 sl. 4: parc. 277.

²⁴ *Arheološka najdišča Slovenije* (1975) 274: Sp. Dovže, Zg. Dovže in 316: Formin — grobnica v neposredni bližini stavbe na parc. 145/3.

²⁵ I. Mikl-Curk, *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 11 (1976) v tisku.

²⁶ Pri razlagi tega napisa je odločilno sodeloval J. Šašel, ki je pomagal tudi pri ocenjevanju drugih spomenikov, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem.

- ²⁷ E. Weber (op. 5) = *RlSt* 165.
- ²⁸ A. Stegenšek, *Konjiška dekanija* (1909) 21/IV-18, kjer pa razlaga relief tročlanske družine s služabnikoma kot skupino otrok.
- ²⁹ B. Saria (op. 7) 33 s in 50 (Gornja Pristava).
- ³⁰ Izbor tesne Žičke doline za kartuzijo v 12. st. kaže, da je tudi tu šlo za zaprto dolino oz. »divjo samoto« (F. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije* [1928] 120), v kateri ni videti očitnih razlogov za naselitev v antiki.
- ³¹ B. Saria, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 30 (1935) 62 ss.
- ³² Seznam najdb pri B. Saria (op. 7) 62 ss.
- ³³ V. Skrabar, *Strena Buliciana* (1924) 159 ss.
- ³⁴ B. Saria (op. 7) 63 in 65 (Sv. Urša na Pohorju).
- ³⁵ J. Sašel, *Arheološki vestnik* 5 (1954) 158 ss.
- ³⁶ A. Schober, *Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien* (1923) 37 ss.
- ³⁷ F. K., *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1 (1904) 196 ss.
- ³⁸ A. Stegenšek (op. 28) 12: gomile. *Jahresberichte des Joanneums* 103—104 (1916) 37: nagrobnik.
- ³⁹ S. Pahič (op. 23) 338 op. 9.
- ⁴⁰ Prim. podobna kamna iz Solve: W. Modrijan-E. Weber, *Schild von Steier* 12 (1964) (1965) 56/150 in 64/258 in kamna iz Zg. Gorice: B. Saria (op. 7) 23.
- ⁴¹ P. Petru-V. Kolšek, *Arheološki vestnik* 9—10 (1958—1959) 34 in 13—14 (1962/1963) 305.
- ⁴² Ž. Šubic, *Ptujski zbornik* 4 (1975) 95 ss.
- ⁴³ S. P., *Varstvo spomenikov* 7 (1960) (1960) 335, T. 10:4.
- ⁴⁴ Najbližji primeri podobnih spomenikov Mitri v Ptuj: *AIJ* 292, tudi 297, 300, 314.
- ⁴⁵ M. Z., *Varstvo spomenikov* 6 (1959) 97. Na podoben način je bil fragment nagrobnega napisa uporabljen za izdelavo grba gradu Vurberk (R. Bratanič, *Arheološki vestnik* 5 [1954] 373 ss, sl. 5—6).
- ⁴⁶ Pregled o tem: V. Kolšek, *Arheološki vestnik* 19 (1968) 276.
- ⁴⁷ Miklavž na Dravskem polju: S. P., *Varstvo spomenikov* 17—19/1 (1975) 134. Šmartno na Pohorju: VS 21 (v tisku).
- ⁴⁸ O najdbah v Slivnici prim.: B. Saria (op. 7) 56 ss in S. P., *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 153. S cerkve v Vidmu poznano doslej: ovršje nagrobnika, reliefni kamen in troje gradbenih kamnov, Slov. Konjice: VS 21 (v tisku).

NEUE RÖMISCHE INSCRIFTEN IM SLOWENISCHEN DRAULAND

Zusammenfassung

Durch neue Entdeckungen und Veröffentlichungen von Römersteinen hat sich die Zahl dieser Denkmäler im Draugebiet in der Nachkriegszeit um ein Fünftel erhöht.¹ Auf 36 Fundorten kamen 57 neue Römersteine aller Art zutage, wobei die einfach bearbeiteten Bausteine aus Marmor, die gewöhnlich gruppenweise vorkommen, nicht berücksichtigt sind. Auf 9 von diesen Fundorten gab es bisher keine römerzeitliche Funde (Dravinjski vrh, Kočno, Kovaški vrh, Malečnik, Morje, Preški vrh, Spodnja Gorica, Spodnji Dolič, Žetale), sie kamen jedoch einige Male in der Nähe vor. In den meisten Fällen wurden nur vereinzelt Steine gefunden, doch kamen an einigen Stellen auch mehrere (2 bis 5) vor. Letztendlich handelt es sich um schon bekannte Fundstätten mit bedeutenderen Grab- bzw. sonstigen Bauten.

Die Verbreitungskarte Nr. 1 zeigt, dass die meisten Römersteine am Ost- und Südostrand des Pohorje vorkommen, was mit den nahen Marmorsteinbrüchen und vorbeiziehenden Römerstrassen in Verbindung zu bringen ist. Am Pohorje selbst steht der Steinmetzort Šmartno an erster Stelle, sonst hat aber die Bergbevölkerung vom anstehenden Marmor verhältnismässig wenig Gebrauch gemacht. Auch anderswo in den schon bisher fundleeren Gebieten der Drau kamen auch jetzt nur vereinzelt Römersteine zu Tag, wobei einige Landesteile weiterhin fundlos verblieben sind.

Die Hälfte dieser Römersteine sind verschiedenartige Grabdenkmäler, weniger als ein Fünftel entfällt auf Sarkophage bzw. Aschenkisten sowie reliefartig gearbeitete Bausteine, ein Zehntel sind Votivsteine, der Rest entfällt auf zwei Skulp-

turen und ein nicht bestimmbares Reliefstück. Der Marmor wurde von der Bevölkerung meist zur Grabausstattung verwendet und an einigen Stellen wurden sogar reichere Grabanlagen errichtet. Viel seltener hat man den Marmor auf dem Lande zu Kult- und Profanbauten herangezogen, da auch marmorne Votivsteine hier ziemlich selten vorkommen.

Der Anteil der Inschriftsteine unter diesen Römersteinfunden ist in der Tabelle auf Seite 75 dargestellt. Von insgesamt 21 neuen Inschriften werden hier 15 neuerlich besprochen, von anderen wurden die meisten schon in *ILJug* 1963 aufgenommen, fast alle aber kurz in *Varstvo spomenikov* erwähnt. Zusammenfassend handelt es sich um vier Grabinschriftenteile aus Črešnjevec und Kočno, um eine beschädigte Grabstele aus Kovaški vrh, zwei Votivaren an Herkules aus Maribor, um eine bisher unpublizierte und nun verschollene Aschenkiste aus Spodnje Grušovje, den Teil einer Grabinschrift in der Karthäuserkirche in Stare Slemene, zwei Votivsteine an Jupiter und Mithras aus Šmartno, die Reste einer Grabstele aus Vuzenica, zwei Grabinschriftenteile aus Videm sowie die Votivara an Jupiter aus Zgornje Zreče.

Die Inschriftreste von **Črešnjevec** sind nur ein einziger Bruchteil der reichen Marmorfunde in und um die Pfarrkirche, die meist den nahen Hügelgräbern, aber auch mindestens einem Heiligtum angehören.⁷⁻⁸ Die ursprüngliche Kirche, die jetzt nur den Mittelteil des heutigen Baues bildet, wurde in grossem Masse aus antiken Spolien aufgebaut, die heute in den Grundmauern und unter dem Mörtel verborgen sind.⁹⁻¹⁰ Aus gleichem Material bestehen auch Teile der Umfassungsmauer, die offensichtlich zur Türkenzeit aufgehört wurde und jetzt zum Teil schon abgetragen ist.¹¹ Zu den bekannten Inschriften von Črešnjevec bringen neue Fragmente aber wenig Neues, da sie keinen Namen vollständig aufweisen. Der Grabinschriftrest von **Kočno** stammt aus späteren Lage in einem Bauernkeller und wurde dorthin wahrscheinlich aus der Richtung Šmartno gebracht. Von den erhaltenen Namen ist *Speratus* eine häufige, *Cogitatus* aber bisher nur in Solva und Villach benachbarte Form.

Die Grabstele von **Kovaški vrh**, in der Nähe des noch unbekannten Grabes aufgefunden, bringt eine Reihe einheimischer Namen, wie es in diesem Teil des Pohorje üblich ist. Einige von ihnen *Elgiatus*, *Courtula*) kommen erstmalig vor, dagegen sind *Noibio* und *Adbugiouna* bekannt.¹² Auch das hohe Alter des Verstorbenen von 100 Jahren ist um Pohorje nicht selten.¹³ Die einheimische Familie hat römische Grabstelen nachgeahmt, wie aus der Form und der Schrift hervorgeht.¹⁴ Der Fundort reiht sich ähnlichen Stellen mit Einzelhöfen am Pohorje zwischen den beiden Steinmetzvororten Hudinja nördlich von Celeia und Šmartno westlich von Poetovio¹⁵⁻¹⁶ an.

Beide Herkulesaren aus **Maribor** stammen nicht mehr aus den ursprünglichen Standorten, deuten aber wahrscheinlich auf ihre nahe Lage. Der südlich der Drauf aufgefundene Votivstein ist ohne Namen und einfach gearbeitet und mag einer ländlichen Siedlung am Nordrand des Pohorje an der Strasse gegen Ruše bzw. Virunum angehören.¹⁷⁻¹⁸ Die am Nordufer der Drauf in der Altstadt von **Maribor** in Bauwürmern entdeckte Ara eines *C. Julius Eptino*[,] (bisher unbekannt) ist auch ein bescheidenes Denkmal und mag mit der vermuteten Siedlung am Flussübergang oder in dessen Nähe in Verbindung sein.¹⁹⁻²¹

Die nun verschollene Aschenkiste von **Spodnje Grušovje** hat schon F. Ferk entdeckt und handschriftlich kurz beschrieben. Die Namen sind kaum feststellbar, gesichert ist nur *Ursus* oder eine ähnliche Form, die aber oft vorkommt. Die ursprüngliche Fundstelle der Aschenkiste war das Gräberfeld der in der nächsten Nähe liegenden Strassenstation an der Strasse Celeia—Poetovio, in der man die *mansio* Ragando erblicken will.²³⁻²⁴

Abseits liegt der als Kirchentürschwelle verwendete Grabstelenteil in der Kart-häuser von **Stare Slemene**, er wurde als Baumaterial von unbekannter Seite dorthin gebracht. Der Inschriftrest deutet auf eine wohlhabende Familie, wie sie sonst jenseits der Konjiška gora um Slovenske Konjice vorkommen. Von den Namen sind nur Bruchteile erhalten, die dreimal ein Gentilizium *Malius* und einmal *Firmus* bzw. *Firminus*²⁶⁻²⁷ nennen.

Die Votivara an Jupiter von **Šmartno** hat offensichtlich ein in der Marmorbearbeitung beschäftigter Sklave *Victor* zu Ehren seines Herrn *M. Valerius Eprica* (bisher unbekannt) aufgestellt. Die Votivplatte an Mithras stammt offensichtlich von

der Familie der *Rufii* (nomen gentile im Nominativ pluralis gebraucht), der die hier genannten *Speratinus*, *Speratianus* und *Speratus* angehörten und sicher auch beim Marmorbruch oder als Steinmetzarbeiter beschäftigt waren. Die genaue Lage der betreffenden Siedlung ist noch unbekannt; von Götternamen kam bisher in diesem Ort nur *Saxanus* vor.^{31–34}

Beim Abtragen der Umfassungsmauer der Pfarrkirche in **Videm bei Ptuj** vermehrte sich die bisher bekannte Zahl der Steindenkmäler um zwei Grabinschriftreste, von denen aber wenig epigraphisch Neues verwertbar ist. Einige andere Marmorsteine, zum Teil mit Reliefdarstellung, deuten auf einen Grabbau, zu dem auch die in der benachbarten Filialkirche **St. Janž** entdeckten Aschenkistenreste gehören mögen. Von einem unbekannten Grab stammt der obere Teil der Grabstele aus **Vuzenica**, die einem *L. Venonio Ruf...* und den Seinen errichtet wurde und bei Wohnhausbau aus einer Tiefe von 3,5 m ausgehoben wurde.³⁵ Die *Votivara* an Jupiter, mit der Skulptur der Gottheit, die bei der Pfarrkirche von **Zgornje Zreče** zutage kam, wurde von *C. Iulius Cerialis* errichtet und stand höchstwahrscheinlich ursprünglich im Heiligtum in benachbartem Križevac an der Strasse Celeia—Poetovio, welches durch dort aufgefundene Jupiteraltäre erwiesen ist.^{37–39}

Die neuen Inschriften in Podravje sind von geringerer historischer Bedeutung. Neu sind lediglich einige einheimische Personennamen, auf die schon hingewiesen wurde. Bei den Formen und Massen der Steine handelt es sich nur um lokale Neuigkeiten. Dazu gehört z. B. die Jupiterara aus Zgornje Zreče mit der Skulptur des Gottes, die aus einem Marmorblock herausgemeißelt sind.⁴⁴ Von den übrigen inschriftlosen Steinen ist die Bekrönung eines Grabaltars in Spodnja Gorica hierzulande selten.⁴⁰ Einzigartig sind auch der keltische Grabstein aus Vitanje⁴¹ und die mythische Szene mit Iphigenie auf Tauris auf einer Aschenkiste von Dravinjski vrh (bzw. Videm pri Ptuj).⁴² Die *Votivara* an Mithras in Zgornje Poljčane wurde im 12. Jahrhundert als Weiheinschrift im Kirchenbau wiederverwendet und ist so zum »ältesten lateinischen epigraphischen Denkmal« im mittelalterlichen Slowenien geworden.⁴³

Für die lokale Geschichtsforschung sind auch die neu entdeckten Götterweihungen von Bedeutung, besonders zwei neue Mithrasdenkmäler in Šmartno und Zgornje Poljčane sowie der sonst seltene Herkuleskult im Mariborer Raum.⁴⁶ Die bei den Kirchenerneuerungen in Miklavž auf dem Draufeld und Šmartno entdeckten Spolien verweisen auf noch unbekannte antike Bauten, was noch in grösserem Ausmass für Crešnjevec auftritt.⁴⁷ Ähnliches mag auch für Slivnica, Videm pri Ptuj und Slovenske Konjice zutreffen, wie die neuen Funde lehren.⁴⁸